

Dinç, A. (2025). Babur-nâme’de “+GA/DIn” ekleriyle birleşen çekim edatlarının anlam ilişkileri üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 6(2), 155-166. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.1185>

BABUR-NÂME’DE “+GA/DIn” EKLERİYLE BİRLEŞEN ÇEKİM EDATLARININ ANLAM İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

Dr. Ahmet DİNÇ

Millî Eğitim Bakanlığı udeba61@gmail.com ORCID

Öz

Araştırmacıların edatların tarif ve tasnifine çok farklı yaklaşımlar getirmelerinin yanında edatların anlam ilişkilerini, metinde kullanıldıkları bağlam üzerinden değil de kalıplaşmış ifadeler üzerinden belirtmeleri sorun teşkil etmektedir.

Çalışmanın Babur Şah’ın Çağatay Türkçesi devresine ait, nesir türde yazdığı ve otobiyografik özellikler arz eden Babur-nâme’sinden seçilmesi, eserin “+GA/DIn” ekleriyle birleşen çekim edatları ve bu edatların kurdukları anlam ilişkileri bakımından zenginlik barındırmasıdır. Çalışmanın temel amacı, eserden hareketle, edatların kalıplaşmış ifadeler üzerinden ifade edilmeleri sorunundan yola çıkarak çekim edatlarının metnin unsurları arasında kurduğu anlamsal ilişkiyi ortaya koymaktır. Hedeflenen diğer amaç ise aynı yapıdaki çekim edatlarının kullanım farklılıklarından doğan anlam ilişkisini belirlemektir.

Anahtar Sözcükler: Çağatay Türkçesi, Babur-nâme, edat, çekim edatı, anlam ilişkisi.

ON THE MEANING RELATIONSHIPS OF PREPOSITION OF CONJUGATION COMBINED WITH “+GA/DIn” ADDITIONS IN BABUR-NÂME

Abstract

Researchers bring very different approaches to the definition and classification of prepositions, and the problem is that they specify the meaning relations of prepositions through stereotyped expressions rather than the context in which they are used in the text.

The selection of the study from Babur Shah's Babur-nâme, which belongs to the Chagatai Turkish period, written in prose and has autobiographical features, is due to the richness of the work in terms of inflectional prepositions in the “+GA/DIn ” structure and the types of relations established by these prepositions. The main purpose of the study is to reveal the types of relations that inflectional prepositions establish between the elements of the text based on the problem of expressing prepositions through stereotyped expressions. The other aim is to identify the types of semantic relations arising from the differences in the use of inflectional prepositions in the same structure.

Keywords: Chagatai Turkic, Babur-nâme, preposition, preposition of conjugation, meaning relationship.

Ø. Giriş

Türk dili araştırmalarında sınırları belirlenememiş sözcük türlerinin başında edatlar yer alır. Genel kabul olarak edat adlandırmasıyla karşılanan türe ait; “anlam, görev, söz diziminde nerede yer alır?” gibi izaha muhtaç sorular ve sorunlar vardır. Edatın anlamı hususunda dil bilimciler arasında; “anlamı yoktur” (Korkmaz, 2000, s. 234; Tiken, 2004, s. 1; Ergin, 1990, s. 328); “anlam, içinde bulunduğu cümlede ortaya çıkar” (Vardar, 2002, s. 120; Demir, 2006, s. 491); “yanındaki kelimenin anlamında var olur” (Eker, 2011, s. 382) görüşleri mevcuttur. Edatların görevleri konusunda ise araştırmacılar: “kelimeler arasında ilgi kurar” (Atabay vd. 1983, s. 132); “isimlerden sonra gelip başka öğelerle ilişki kurmalarını temin eder” (Topaloğlu, 1989, s. 138); “zarflık anlam ilişkileri kurar” (Delice, 2003, s. 317); “zaman, mekân, yön, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kurar” (Li, 2022, s. 25) tespitlerinde bulunur.

Kelime türü olarak edatların tasnifinde de araştırmacılar farklı görüşlere sahiptir: Ergin (1990, s. 345-352) edatları; ünlem, bağlama ve son çekim edatları olmak üzere üç gruba ayırır. Banguoğlu (2015, s. 156) adlandırmada *takı* ismini kullanarak edatları, istem ana başlığında “*kim, kime, kimden*” + *hâl ekli*” ve ada katkı yapanlar olarak tasnifleyerek, bağlaçları ve ünlemleri ayrı başlıkta incelemiştir. Hacıeminoğlu (1992), edatlar üzerine yaptığı müstakil çalışmada, edatları on başlıkta, bağlaçları ve ünlemleri de edat kategorisinde olacak şekilde incelemiştir. Korkmaz (2000, s. 234) edat, ünlem ve bağlaçları ayrı başlıkta incelemiş, bunun sebebini de aralarındaki nitelik farklılığına bağlamıştır. Çağatay Türkçesi sahasının önemli araştırmacısı Eckmann, edatlar için: “Son çekim edatları isim ve fiil cinsinden kelimelerdir. Birkaç son çekim edatı zarf olarak da mevcuttur. Bazı son çekim edatı hal ve iyelik ekleri alabilir. Son çekim edatları, düzenli olarak, yalın (veya belirsizlik hali), datif veya ablatif halleriyle kullanılır” (2017, s. 93) açıklamasında bulunur.

Edatları yapılarına göre tasnif eden araştırmacılar, edatların yapı tasnifine, adlandırmada küçük farklılıklar olmakla birlikte, hâl ekleriyle birleşmeleri özelinde ortak yaklaşmışlardır.

Edatların işlevlerini çekim edatları başlığında ele alan araştırmacılar, işlevlerine göre edatları 12 alt başlığa kadar ayırmışlardır. Bazı araştırmacıların işlev terimi yerine, *anlam* ve *görev* terimlerini de kullandıkları görülür.

Buraya kadar olan kısımda özetlendiği üzere Türk dili araştırmacıları, edatların isimlendirilmesinden başlayıp edatın anlamı, tasnifi, yapısı, işlevi meselesine dair farklı görüşler öne sürmüştür. Ahmet Isparta, “*Metin Oluşturmada Edatların Yeri*” adını taşıyan kitabında edatları detaylı bir şekilde işlemiş ve yukarıda saydığımız sorunlara açıklık getirmeye çalışmıştır. Çalışmasının temelini oluşturan ve “*Edatların metinde kurdukları ilişki türleri*” adını taşıyan ve bu çalışmanın da ortaya çıkmasının ana sebebini oluşturan başlıkta yazar;

A edatı eklendiği kelimelere x, y, z anlamı katar yerine

B edatı b durumunda/bağlamında x anlamı

C durumunda/bağlamında y anlamı

Ç durumunda/bağlamında z anlam ilişkisi kurar (Isparta, 2024, s. 45) şeklinde kalıplaştırdığı anlam ilişkisini, edatların metinde kurdukları ilişki türlerine uygular. Yazar ayrıca başlıkta “kurduğu ilişki türleri” adlandırmasını, edatların yalnızca görevli kelime olduklarını daha açık ve herhangi bir karışıklığa mahal bırakmayacak tarzda vurguladığı için tercih eder.

Babur Şah, araştırmacıların genel kanaatine göre tarih bilimi açısından çok önemli bir hükümdar olmanın yanı sıra dil ve edebiyat için Ali Şir Nevayî’den sonra Çağatay edebiyatının en büyük şair ve yazarı kabul edilir. Babur’un edebî olarak en büyük başarısı otobiyografik tarzda oluşturduğu Babur-nâme’dir. Türk kültüründe ve daha kapsamlı bir değerlendirme ile İslâm dünyasında neredeyse ilk kez Babur Şah; kendi beklentilerini, başarılarını ve hayal kırıklıklarını kronolojik olarak kayıt altına almıştır (Fisher, 2020, s. 51).

Bugüne kadar eser üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda çalışmaların çoğunluğu tematik söz varlığı üzerinedir. Münevver Tekcan ve Serpil Yazıcı Şahin’in beraber kaleme aldığı “*Babur-nâme’nin Söz Varlığı Üzerine*” (2024) adlı çalışmada Babur-nâme’nin söz varlığı üzerine yapılan çalışmaların künyesi verilmiştir. Eserde ayrıca Babur-nâme’deki kelimelerin kökenleri belirtilmiş, kökenlerin sayı dökümü de verilmiştir.

Bu çalışmada başlıkta belirtilen “anlam ilişkileri” ifadesi bilinçli bir tercihle işlev ifadesinin yerine kullanılmıştır. Bunun sebebi, edatların gördükleri iş için yaygın olarak kullanılan işlev kelimesinin anlam kelimesini de karşılaması ve pek çok kullanışı içermesi yanında, müstakil anlam taşımayan edatların bağlamdan hareketle oluşan anlam ilişkisine vurgu yapmak içindir.

Babur-nâme’de sadece çekim edatlarının ve bunlar içerisinde “+GA/DIn” yapısında olanların incelenmesinde, eserin bu yapıdaki edatlar bakımından zengin oluşunun yanı sıra “+GA/DIn” yapısındaki çekim edatlarının Ahmet Isparta’nın (2024) çalışmasında uyguladığı “bağlamdan hareketle edatlar arasındaki ilişki türleri”ne tatbik edildiğinde çok yönlü anlam ilişkileri barındırmasıdır.

Çekim edatlarına dâhil edilen edat yapıları için Atay (2014), Dinçer (2008), Eminoglu (1992), Li (2022)’nin çalışmaları taranmış ve bu çalışmalardaki çekim edatları temel çıkış noktası olmuştur. Babur-nâme üzerine incelemede Thacktson nüshası kullanılmış olup çeviri yazı (transkripsiyon) işaretleri dikkate alınmamıştır.

• Babur-nâme’de Edatların Anlam İlişkileri

1. Ölçü Bildirenler

1.1. Uzunluk

1.1.1. Uzunlukta belirsizlik

1.1.1.1. +DIn artuk

(...) bir yarım şer İdin artuk köçülmes édi (193b/7). “bir yarım şeriden fazla küçülmezdi”

1.1.1.2. +Dİn köprek

(...) *uzunluğı bir karışdın köprek (...) (275a/3). “(...) uzunluğu bir karıştan fazlaca (...)”*

1.1.1.3. +Dİn uzunrak

Boğızıda bir karışdın uzunrak tũki bardur (276a/11). “Boğazında bir karıştan uzunca tũyũ vardır.”

1.2. Miktar

1.2.1. Miktarda Yaklaşıklık

1.2.1.1.+Dİn artukrak

yũz międin artukrak koy ve üç mięge yavuk tẽve alıp keldiler (57a/10). “yũz binden daha fazla koyun ve üç bine yakın deve alıp geldiler.”

1.2.1.2. +GA çağlık

Ėarak başlık miğka çağlık yigitni Ėol kişisidin kũmek ẽrdũk (338a/13). “Siyah başlıklı bin kadar kişiyile alaylı kişiyeye yardımcı olduk.”

1.2.1.3. +GA yakın

(...)içki sipāhĩdin ve Ėayr-i sipāhĩdin üç yüzge yakın kişi tevbe Ėıldılar (312b/1). “(...) saraya mensup olanlarla diğer sipahiden üç yüze yakın kişi, tevbe ettiler.”

1.2.1.4. +GA yavuk

Ėāsım Bẽę barıp yẽgirme mięge yavuk koy ve mię-mię bẽş yüz at alıp Ėerig ẽlige ũleřti (32a/14). “Kasım Bey gidip yirmi bine yakın koyun ve bin bin bẽş yüz at alıp asker yurduna pay etti.”

(...) miğge yavukça kişi Ėalıp ẽdi (52a/7). “(...) bin kadar kişi kalmıştı.”

1.2.2. Miktarda sınırlılık

1.2.2.1. +Dİn artuk

MundaĖ kişiniğ vaĖāyĩin mundın artuk bitip bolmas (80b/18). “Bũyle kişinin olayları (başından geğenler) bundan fazla yazılmaz.”

Bir ẽkki Ėatladın artuk uça almař (278a/6). “Bir iki defadan fazla uęamaz.”

1.3. Yer ve Yũn Bildirenler

1.3.1. Mekanın yũnũnũ bildirenler

1.3.1.1. +Dİn ara

(...) andın ara ẽkki Ėonup Milvet Ėurganı'nığ Ėolınıę ağzıda tũřtũk (258a/11). “Onun arasında iki yerde konaklayıp Milvet Kurganı'nın bir kolunun başlangıcında (atlardan) indik.”

1.3.1.2. +DIn berirek

Üç tört kürüh İbrāhim’niñ dāyiresidin berirek dāyire urup olturuptur (264a/1). “üç dört bölük, İbrahim’in bulunduğu daireden daha beride daire kurup oturmuş.”

1.3.1.3. +DIn ilgeri

(...) oḡnuñ zarbıdın H’āce Hızr Mescīdi’din ilgeri öte almadılar (92a/12). “(...) ok darbesi sebebiyle Hoca Hızır Mescidi’nden ileriye geçemediler.”

1.3.1.4. +DIn koyı

Mundın koyı Hindüstān sarı hem maymūn bolur (133b/11). “Buradan aşağı Hindistan tarafında da maymun bulunur.”

Ordunu ötkerip güzerdin koyı aralda ma’cūn yéyildi (379a/9). “Orduyu geçirip yoldan aşağıdaki adada macun yenildi.”

Bu hem Becūr ve andın koyıḡı vilāyetlerde bolur (278a/11). “Bu da Becur ve ondan aşağıdaki vilayetlerde bulunur.”

Bu su tüşer yerdin koyıraḡ uluḡ köl boluptur (343b/9). “Bu suyun aktığı yerden daha aşağıda, büyük bir göl olur (meydana getirir.)”

1.3.1.5. +DIn narı

(...) mén, İbrāhīm’ni başḡan fursat Ḳanūc ve andın narıḡı cemī’ vilāyetlerge ḡabz bolup (...) (294a/13). “Ben İbrahim’e baskın yaptığım zaman Kanuç ve onun ötesindeki vilayetleri alıp...”

1.3.1.6. +DIn taşkarı

(...) Şāhruḡiyyedin taşkarı Haydar Bég salḡan bāḡda ḡāḡa mülāzemet ḡıldım (32a/11). “Şahruhiyye’den dışarı (merkezden uzak) Haydar Bey (adına) inşa edilen bahçede Hân’a bağlandım.”

1.3.1.7. +DIn öte

(...) ve Dilāver Ḥān ve Hacı Ḥān, Sirhind’din öte bizniñ kélip Milvet’ni alḡanımıznı ḡaber taparlar (257a/9) “Dilaver ve Hacı Han, Sirhind’den öte tarafa bizimle gelip Milvet’i aldığımızı (ele geçirdiğimizi) haber alırlar.”

1.3.1.8. +DIn yana

(...) ḡandeḡiniñ ornıḡa ‘amīḡ cerlerdür. ‘Ömer-Şeyḡ Mīrzā kim munı pāyitaḡt ḡıldı, bir iki mertebe taşḡarıraqdın yana cerler saldı (4b/14). “(...) hendek yerde, derin uçurumdur. Ömer Şeyh Mirza ki burayı başkent yaptı, bir iki derece daha uzaktan tarafa, uçurum bir yerdir.

1.3.2. Mekânın mesafesini belirtenler

1.3.2.1. +GA yakın

(...) Pedmāveti’ḡa yakın uruḡ bolur émiş (342b/14). “(...) Pedmaveti’ye yakın bir yerde millet varmış.”

1.3.2.2. +GA yavuk

Åhenin Dervāzesiġa yavuk kal'anıñ içide bir Mescid-i Cum'a salıptur (45b/10). “Ahenin Dervazesi'ne yakın kalenin içinde bir Cuma Mescidi yapmıştır”

1.3.3. Topluluğun konumunu belirtenler

1.3.3.1. +GA utru

Hātīke ve Mīrzā Han barça Kiçik Han dadamġa utru çıktuk (102a/9). “Hatike ve Mirza Han (başta olmak üzere) herkes dayım Kiçik Han'ı karşılamaya (karşısına) çıktık.”

1.3.3.2. +GA yavuk

(...)vilāyetler yaġıġa yavuk vāķi' bolġan üçün küllī müddedler kılmaķ lazım édi (270a/22). “vilayetler düşmana yakın konumlandığı için vaktinin genelini (olabildiğince zaman) ayırmak gerekliydi.”

1.4. Zaman/süre Bildirenler

1.4.1. Günün zamanı belirtenler

1.4.1.1. +Dİn burun

Taņ atmasdın burun Kerkdın atlanıp Kuratūnıñ yolu ayrılışdın mén beş altı kiři bile(...) (233b/2). “Tan atmadan önce Kerk'ten atlara binip Kuratu'nun yol ayrımında ben, beş altı kişi ile birlikte (...)”

Şubĥdın burun ma'cūn iĥtiyār kılıp atlandım ol kūn revze hem tuttum (253b/4). “Sabah vaktinden önce kendi irademle macun yiyip harekete geçtim, o gün hem pencere tuttum.”

1.4.1.2. +Dİn evvel

Eger kündüzdin evvelġı peher bolġan bolsa (...) (289a/15). “Eğer gündüzden önceki vakit olmuş olsa (...)”

1.4.2. Zamanda öncelik-sonralık ilişkisi belirtenler

1.4.2.1. +Dİn erte

Andın erte köçüp Hazāralarınġ kışlaġan yurtları üstige müteveccih bolduķ (161a/1). “ondan sonra Hazaraların kışladığı yurtlarının üstüne yöneldik.”

1.4.2.2. +Dİn sonġı

Mundın sonġı vaķāyi'de özge keyfiyyetler ma'lūm bolġusıdur (51a/4). “Bundan sonraki olaylarda farklı durumlar geliştiği bildirilecektir.”

1.4.2.3. +Dİn sonrı

Andın sonrı yavuktur dediler (370a/2). “Ondan sonrası yakındır, dediler.”

1.4.3. Toplumsal ilişkilerin zamanını bildirenler

1.4.3.1. +DIn burun

Béglikidin burun içkilikleride néçe katla yaşılar bardı (234a/6). “Beylik rütbesine gelmeden önce saray eşrafından çok defa iyilikler gördü”

Kéjeştin kopmasdın burunrak ol oğ söz ve mühimdin kaytқанlar bular (295a/17). “Müşavere meclisinde ayrılmadan çok önce o doğru ve gerekli sözden dönenler, bunlardır.”

1.4.4. Zamanda süreklilik bildirenler

1.4.4.1. +DIn beri

Andın beri bu bend buzuğdur (139a/11). “o zamandan beri bu set haraptır”

Mīrzānı, kim kiçiklikidin beri sahlap ulğatıp édi (58b/7). “Mirza’yı ki küçüklüğünden beri gözetip büyümüş idi.”

1.4.4.2. +GA dékrü

Ol nişānlar bu tariḥka dékrü méndedür (122a/1). “ O mektuplar, bu tarihe kadar (halen) bendedir.”

1.4.5. Zamanda belirsizlik

1.4.5.1. +DIn artuḵ

Andicān’da tört bés kündin artuḵ tevaḵḵuf ḵılmay Aḥsī ‘azīmeti ḵılduk (63b/9). “Andican’dan dört beş günden fazla kalmadan Ahsi tarafına gittik.”

(...) barıp bir yıldın artuḵrak Tebriz’de boldı (10a/20). “(...) ulaşip bir yıldan daha fazla zaman Tebriz’de bulundu.”

1.4.5.2 +DIn burunrak

(...) üç tört ay bu tārīḥdin burunrak Hindūstān aşlarını çün körmeydür édim (305b/2). “(...) çünkü bu tarihten üç dört ay daha öncesine kadar, Hindistan yemeklerini görmemiştim.”

1.4.5.3. +DIn keyin

Bir néçe kündin kéyin garīb emri vāḵa’ boldı (110a/3). “Birkaç künden sonra garip bir şekilde(beklenmedik şekilde) emri yerine geldi.”

Néçe kündin kéyin Dıḥket’ke keldim (97a/5). “Nice günden sonra Dıḥket’e geldim.”

1.4.5.4. +DIn soḡ

Bir zamāndın soḡ ḡavḡa basıldı (302b/12). “Bir süreden sonra kavga kontrol altına alındı.”

1.4.5.5.+ GA yakın

ékki yüz yılga yakın Mīvāt’ta istiḵlal bile hükümet ḵala kéliptürler (325b/14). “iki yüz yıl kadar Mivāt’ta bağımsız bir şekilde hükmedegelmiştir.”

1.4.6. Belirlenmiş zamana yakınlık belirtenler

1.4.6.1. +GA yakın

Namāz-ı şāmğa yakın kızıldın ağıdın karadın galebe saçıldı (353b/5). “akşam namazına yakın, kızıldan beyazdan karadan üstünlük dağıldı. (üstün gelindi)”

1.4.6.2. +GA yavuk

Namāz-ı diğerke yavuk haylḥāne ve haremlerini çıkara kırıstiler (259a/7). “İkindi namazına yakın hane halkını ve haremlerini tahliye etmeye başladılar.”

1.5. Karşılaştırma

1.5.1. Duygu durumunda karşılaştırma

1.5.1.1. +Dİn yamanrak

Ālemde cān vehmidin yamanrak nēme bolmas émiş (118a/19). “Dünyada can korkusundan daha kötü bir şey yokmuş.”

1.5.2. Nitelik olarak karşılaştırma

1.5.2.1. +GA baqa

Tülküsi özge yernin tilküsüge baqa yügürük bolur (71a/15). “Bu yerin tilkisi başka yerin tilkisiyle karşılaştırıldığında daha hızlı koşar.”

Bizniñ vilāyetlerga baqa özge ālemīdür (272a/7). “Bu vilayet, bizim vilayetlere göre farklı bir âlemdir.”

Kābul’ga baqa Gāznī hemīşe erzānlıkdur (138a/11). “Kabil’le karşılaştırıldığında Gazne daima ucuzdur.”

1.5.2.2. +Dİn uzunrak

(Teve turna) tumşuğı lekleniñ tumşuğıdın uzunrakdur (280b/5). “Deve turnanın gagası, leyleğin gagasından daha uzundur.”

1.5.3. Nicelik olarak karşılaştırma

1.5.3.1. +Dİn artukrak

Qavunı hem Kābul qavunıdın artukrakdur (137b/14). “Kavunu hem Kabil kavunundan daha fazladır.”

1.5.4. Tercihe bağlı karşılaştırma

1.5.4.1. +Dİn özge

Hind Suyının Andican tarafındaki korḡanlardın bir Andicandın özge tamam kirdiler (104a/13). (Andican hariç) “Hint Suyu’nun Andican tarafına müstahkem mevkilerden Andican harici tamamına girdiler.”

Cānımdın özge yār-ı vefādār tapmadım (101a/3). “Canımdan gayrı vefalı bir sevgili bilmedim.”

Biz dört kişidin özge cemî’ kaçmakka öz ok yüz koydılar (104b/14). “Biz dört kişiden başka, hepsi de kendi kanaatleri doğrultusunda kaçmaya başladılar.”

1.6. Karşılık ve Uygunluk

1.6.1. Koşula uygunluk

1.6.1.1. +GA köre

(...) yana bir maşlahat rûy bérse anğa köre ‘amel kılgay biz (121a/7). “(...) tekrar bir iş, görev çıkarsa ona göre (duruma uygun) iş yapacağız.”

1.6.2. Duruma uygunluk

1.6.2.1. +DIn nisbet

(...) né mikdâr yamanlıklar andın nisbet bu hâne-yi vâ‘değa vâkı’ bolup édi (88a/22). “söylenene uygun olarak bu aileye ne kadar kötülük geldiği ortadaydı.”

1.6.3. Kütle-değer uygunluğu

1.6.3.1. +GA yaraşa

(fil)bahâsı uluğluğığa yaraşadur (275a/3). “Fil ne kadar cüsseliyse bedeli de ona göredir.”

1.6.4. Amaca uygunluk

1.6.4.1. +GA yaraşa

(...) anğa yaraşa ‘amel kılgay (126a/7). “(...) ona yarışır amel yapılacaktır.”

1.7. Birliktelik ve Takviye

1.7.1. +DIn başka

Cūd ve Cencūheniñ halāyıkıdın başka Keşmîr tağlarığa peyveste Cet ve Gücür ve ol tavāifdin yana kalın éllerdür (228b/1). “Cud ve Cencühe insanlarından başka (ek olarak) Keşmir Dağlarına bitişik yerlerde; Cet, Gucür ve o topraklarda birçok insan vardır.”

Bu ‘ināyetlerdin başka bir sir altun uşal va‘de yosunı bile Mîr Heme’ğa berildi (309a/3). “Bu ihsanlara ek olarak bir ölçü altın işte (şurada yazılı olan) vade usulü ile Mir Heme’ye verildi.”

1.7.2. +DIn biri

Ol cümledin biri budur kim Semerķand hākimi éken furşatlarda Özbekdin elçi kélür (21a/17). “O konuşulanlardan biri (bir diğeri) de budur ki Semerkant hâkimiyken uygun zamanlarda Özbek’ten elçi gelir.”

1.7.3. +DIn özge

Tenbel’niñ bir keçimdin özge barça yarağı bar édi (107a/13). “Tanbel’in bir zırhdan hariç (nın yanında) çok silahı vardı.”

1.7.4. +DIn yana

‘Ömer-Şeyh Mîrzânîñ haremle^{ridin} yana bir H̄āce Hüseyn Bégniñ kıızı Ulus Ağa édi (13a/1). “Ömer Şeyh Mirza’nın hanımlarından bir diğeri Hoca Hüseyin Bey’in kızı Ulus Ağa idi.”

1.8. Sebep sonuç belirtenler

1.8.1. +DIn ayru

Maña yüz ve kaşıñdın ayru bayram ayıda gamlar (150a/7). “Bana yüz ve kaşımdan ayru (ayrı olduğum için) bayram ayında gamlar (gam çekmek düştü.)”

1.8.2. +DIn soñ

Tarhanlar yağılıkdın song anın tasarrufıdın çıktı (69a/25). “Tarhanların düşmanlıklarından sonra onun yetki alanından çıktı.”

2. Sonuç

Bu çalışma, Babur-nâme’de “+Ga/DIn” yapısındaki çekim edatlarının anlam bakımından ilişki türleri ana başlığında; uzunluk, miktar, zaman ve süre, yer-yön, karşılaştırma, karşılık ve uygunluk, birliktelik- takviye, sebep sonuç olmak üzere 8 alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Çekim edatlarının anlam ilişkisinden çıkan sonuçların analizine dair bulgular şunlardır:

➤ Zaman ve süre başlığı 6 alt başlıkta incelenmiş ve alt başlıklar içerisinde en fazla veriyi içermektedir. En az veriyi sahip başlık ise 1 alt başlıkta uzunluk’tur.

➤ “+DIn artuğ” yapısındaki çekim edatı; uzunlukta belirsizlik, miktarda yaklaşıklık, miktarda sınırlılık, zamanda belirsizlik ve nicelik

➤ “+GA yavuğ” yapısındaki çekim edatı; miktarda yaklaşıklık, mekânın mesafesi, topluluğun konumu, belirlenmiş zaman yakınlık

➤ “+GA yakın” yapısındaki çekim edatı; miktarda yaklaşıklık, mekânın mesafesi, belirlenmiş zamana yakınlık

➤ “+DIn burun” yapısındaki çekim edatı; günün zamanı, zamanda belirsizlik, toplumsal ilişki zamanı

➤ “+DIn soñ” yapısındaki çekim edatı; zamanda öncelik-sonralık, zamanda belirsizlik, sebep sonuç

➤ “+GA yaraş” yapısındaki çekim edatı; kütle-değer, amaca uygunluk

Yukarıda görüldüğü gibi aynı çekim edatının cümlelerin bağlamından hareketle incelendiğinde, çok farklı anlam ilişkisi kurduğu ortadadır.

Edatlar üzerine yapılan çalışmaların geneline bakıldığında edatlar için “anlamı olmayan”, “boş kelimeler” tanımı yapılmaktadır. Oysaki yukarıdaki verilerden destekle, edatlar; metnin bağlamından doğan anlam ilişkisinde hem belirleyici hem de belirlenen konumuyla anlam ilişkisi kurmada temel rol oynamaktadır.

Kaynaklar

- Atabay, N. vd. (1983). *Sözcük türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, A. (2014). *Çağatay Türkçesinde edatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Delice, İ. (2003). *Türkçe sözdiziminde tümleş*. Sivas: Türk Dili ve Edebiyatı Makaleler.
- Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Kitap Yayın Dağıtım.
- Dinçer, Ş. (2008). *Türkiye Türkçesinde “ad+durum biçimbirimi+ilgeç” yapısındaki ilgeç öbeklerinin işlevleri*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eckmann, J. (2014). *Çağatayca el kitabı (Haz. Günay Karaağaç)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (1990). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Fisher, M. (2020). *Bâbürlüler Hindistanda bir Türk imparatorluğu*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Isparta, A. (2024). *Metin oluşturmada edatların yeri*. İstanbul: RumeliYA Yayınları.
- Li, Y. S. (2022). *Türk dillerinde son takılar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekcan, M. ve Yazıcı Şahin, S. (2024). Babur-nâme’nin söz varlığı üzerine. *Hamkor Konferansiyalar*, 1(4), 121–127.
- Thackston, W. M. JR. (1993). *Bâburnâme, Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza*. Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Extended Abstract

Studies on Turkish prepositions are insufficient to solve the problems of those who have problems with prepositions. The main issues that are insufficient:

There is no agreed definition of a preposition. Since the concept of definition is in contact with the principles on which words should be divided into types, the issue of the definition of the preposition and the classification of prepositions in the field literature shows a complexity that is difficult to get out of.

Another point is that prepositions are tried to be explained through the context in which they are used and not in the form of description sentences, but in the form of a succession of prepositions with similar meanings.

Isparta, in his book titled “The Place of Prepositions in Text Creation”, deals with prepositions in detail and tries to clarify the problems mentioned above. In the title, which constitutes the basis of his study and which is called “The types of relations established by

prepositions in the text” and which constitutes the main reason for the emergence of this study, the author writes;

The preposition A adds x, y, z meaning to the words to which it is attached instead of

Preposition b means x in the case/context of b

Meaning of y in case/context of C

Establishes a meaning relation in the case/context of z (Isparta, 2024, p.45) and applies this meaning relation to the types of relations established by prepositions in the text.

In this study, the term “types of relations” in the title is used instead of the term “function” with a conscious preference. The reason for this is that the word function, which is commonly used for the function of prepositions, also meets the word meaning and includes many uses, as well as to emphasize the meaning relationship of prepositions that do not carry an independent meaning based on the context.

The reason for analyzing only inflectional prepositions in Babur-nāme and the ones in the structure of “ad+GA/DIn” is that the work is rich in prepositions in this structure, as well as the fact that inflectional prepositions in the structure of “ad+GA/DIn” contain multifaceted meaning relations when applied to the “types of relations between prepositions based on context” applied by Ahmet Isparta (2024) in his study.

The studies of Atay (2014), Dinçer (2008), Eminoğlu (1992), Li (2022) were scanned for the prepositional structures included in inflectional prepositions, and the inflectional prepositions in these studies were the main starting point. In the analysis of Babur-nāme, the Thackston copy was used and transcription marks were not taken into account.

If we analyze the results of the study in items;

The title of time and duration was analyzed under 6 subheadings and contains the most data among the subheadings. The heading with the least data is length with 1 subheading.

1) Preposition of conjugation in the structure “+DIn artuğ”; uncertainty in length, approximation in amount, limitation in amount, uncertainty in time and quantity

2) Preposition of conjugation in the structure “+GA yavuç”; approximation in amount, distance of the place, location of the community, proximity in determined time

3) Preposition of conjugation in the structure “+GA yakın”; approximation in amount, distance of the place, proximity to the determined time

4) Preposition of conjugation in the structure “+DIn burun”; time of day, uncertainty in time, time of social relations

5) Preposition of conjugation in the structure “+DIn son”; time priority-subsequence, time uncertainty, cause and effect

6) Preposition of attraction in the structure “+GA yaraşa”; mass-value, fitness for purpose

As seen above, when the same preposition of inflection is analyzed in the context of the sentence, it is obvious that it establishes very different meaning relations.

As seen above, when the same inflectional preposition is analyzed from the context of the sentence, it is obvious that it establishes very different meaning relations.

When we look at the studies on prepositions in general, prepositions are defined as “meaningless” and “empty words”. However, with the support of the above data, prepositions play a fundamental role in establishing a meaning relationship with both determinative and determining positions in the meaning relationship arising from the context of the text.

